

RYSZARD A. STEFAŃSKI



MODEL POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO;
DOTYCHCZASOWE ZMIANY I WNIOSKI
DE LEGE FERENDA

I. Wprowadzenie

W kodeksie postępowania karnego z 1997 r. powielono, z niewielkimi zmianami, model postępowania przygotowawczego funkcjonujący dotychczas, którego zasadnicze rozwiązania zostały ukształtowane ustawą z dnia 27 kwietnia 1949 r. o zmianie przepisów postępowania karnego¹. Ustawą tą przemodelowano postępowanie przewidziane w kodeksie postępowania karnego z 1928 r., którego podstawową formą było śledztwo, a drugorzędną rolę miało dochodzenie. Śledztwo prowadził sędzia śledczy (art. 258 § 1)² lub sąd grodzki (art. 258 § 2) i było ono prowadzone tylko w sprawach należących do właściwości sądu przysięgłych lub sądów okręgowych (art. 259 § 1). Było ono obligatoryjne w sprawach o zbrodnie należące do właściwości sądu przysięgłych i w sprawach, popieranym przez oskarżyciela posiłkowego (art. 260), a fakultatywne w innych sprawach na wniosek prokuratora, jeżeli tego wymagały zawiłe okoliczności sprawy lub na wniosek oskarżonego, jeżeli sędzia śledczy uznał to za potrzebne (art. 261). Dochodzenie prowadził prokurator osobiście lub za pośrednictwem policji (art. 242). Najważniejsza zmiana dokonana wspomnianą nowelą polegała na likwidacji instytucji sędziego śledczego i podporządkowanie całego postępowania przygotowawczego prokuratorowi, który też przejął jego dotychczasowe uprawnienia oraz na likwidacji jego podziału na śledztwo i dochodzenie i wprowadzeniu tylko śledztwa. Ponadto zadaniem śledztwa było wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy drogą zebrania potrzebnych wiadomości, śladów i dowodów oraz utrwalenie dla sądu wyrokującego dowodów, które inaczej mogłyby zaginać (art. 245 § 1 lit. c i d k.p.k.).

Ostatecznie model postępowania przygotowawczego określiły zmiany wprowadzane dekretem z dnia 21 grudnia 1955 r. o zmianie przepisów postępowania kar-

¹ Dz.U. Nr 32 poz. 238.

² Numeracja artykułów według pierwotnej wersji k.p.k. z 1928 r.

nego³, które sprowadzały się do rezygnacji z jednolitego śledztwa i wprowadzeniu dwóch form postępowania przygotowawczego: śledztwa i dochodzenia (art. 228 § 2 k.p.k.⁴), które jednak różniły się od pierwotnego śledztwa, mającego przecież charakter śledztwa sądowego i od dochodzenia, dokumentowanego tylko za pomocą zapisków. Zadaniem śledztwa było m.in. wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy celem ustalenia, czy należy wnieść akt oskarżenia, czy też postępowanie umorzyć oraz utrwalenie dla sądu wyrokującego dowodów (art. 233 § 1 lit. c i e k.p.k.). Śledztwo prowadził prokurator lub referendarz śledczy prokuratury albo oficer śledczy bezpieczeństwa publicznego z własnej inicjatywy bądź na zlecenie prokuratora (art. 235 § 1 i 2). Tak ukształtowany model został przejęty do kodeksu postępowania karnego z 1969 r., który z kolei z niewielkimi zmianami znalazł się – jak już wspomniano – w kodeksie postępowania karnego z 1997 r. Postępowanie przygotowawcze miało na celu, m.in. wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy i zebranie i utrwalenie dowodów dla sądu (art. 261 pkt 2 i 5 k.p.k.).

II. Postępowanie przygotowawcze w pierwotnej redakcji kodeksu postępowania karnego z 1997 r.

Twórcy projektu kodeksu postępowania karnego, który stał się kodeksem z 1997 r. – czemu dali wyraz w jego uzasadnieniu – uważają, że istotnie zmienili model postępowania przygotowawczego, gdyż zawarto rozwiązania, które uproszczają i przyspieszają postępowanie, wzmacniają gwarancje interesów stron i nastąpiło zasadnicze zrównanie pod tym względem pozycji podejrzanego i pokrzywdzonego, rozszerzono udział sądu, głównie w zakresie funkcji kontrolnych oraz rozszerzono nadzór prokuratora nad czynnościami innych organów⁵. Istotnie są to elementy nowe, lecz nie one określają model tego postępowania, gdyż zależy on przede wszystkim od jego celów. Celem postępowania przestało być wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy, a ograniczono go do ich wyjaśnienia (art. 297 § 1 pkt 4 k.p.k.), a nadto zebrania, zabezpieczenia i w niezbędnym zakresie utrwalenia dowodów (art. 287 § 1 pkt 5 k.p.k.). Podyktowane to było – jak zaznaczono w uzasadnieniu projektu tego kodeksu – z „przyjęciem nowego, ważkiego rozwiązania, według którego dochodzenie – nie tylko uproszczone, ale i zwyczajne – można ograniczyć do ustalenia, czy zachodzą wystarczające podstawy do wniesienia aktu oskarżenia lub innego zakończenia postępowania”⁶. Nadal jednak jego celem pozostało zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów (art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k.). Utrzy-

³ Dz.U. Nr 46 poz. 309.

⁴ Numeracja k.p.k. według jednolitego tekstu z 1950 r.

⁵ Nowe kodeksy karne – z 1997 z uzasadnieniami, Warszawa 1997, s. 422.

⁶ *Ibidem*.

mane zostały dwie formy postępowania przygotowawczego, tj. śledztwo (art. 309 k.p.k.) i dochodzenie (art. 310 § 1 k.p.k.).

Śledztwo musiało być prowadzone w sprawach: 1) o zbrodnie; 2) o występki: tzw. aborcyjne (art. 152–154 k.k.), spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 § 1 k.k.), sprowadzenia niebezpieczeństwa zdarzenia powszechnie niebezpiecznego (art. 164 § 1 k.k.), sprowadzenia katastrofy w komunikacji (art. 173 § 1 k.k.), sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy w komunikacji (art. 174 § 1 k.k.), pozbawienia wolności trwającego dłużej niż 7 dni lub połączonego ze szczególnym udrczeniem (art. 189 § 2 k.k.), znęcania się fizycznego lub psychicznego nad osobą najbliższą lub inną osobą, którego następstwem jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie (art. 207 § 3 k.k.), złożenia fałszywych zeznań lub wydania fałszywej opinii (art. 233 § 1 i 4 k.k.), wymuszania zeznań lub wyjaśnień (art. 246 k.k.), znęcania się nad osobą pozbawioną wolności (art. 247 k.k.), przeszkadzania zgromadzeniu (art. 249 k.k.), wpływania na sposób głosowania (art. 250 k.k.), dopuszczenia się gwałtownego zamachu przez uczestnika zbiegowiska, którego następstwem jest śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu (art. 254 § 2 k.k.), założenie lub kierowanie grupą lub związkiem zbrojnym (art. 258 § 3 k.k.) oraz ujawnienie tajemnicy oznaczonej klauzulą „tajne” lub „ściśle tajne” osobie działającej w imieniu lub na rzecz podmiotu zagranicznego (art. 265 § 2 k.k.); 3) o inne występki, jeżeli ustawa zastrzega je do właściwości sądu wojewódzkiego, 4) gdy podejrzanym jest funkcjonariusz Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej lub finansowych organów dochodzenia, 5) o inne występki, jeżeli prokurator tak postanowi ze względu na wagę lub zawilość sprawy (art. 309 § 1 k.p.k.).

Śledztwo prowadził prokurator, który mógł powierzyć Policji prowadzenie śledztwa lub prowadzonego przez siebie dochodzenia w całości albo w określonym zakresie, a także dokonanie poszczególnych czynności śledztwa lub dochodzenia, z wyjątkiem sytuacji, gdy podejrzanym był funkcjonariusz Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej lub finansowych organów dochodzenia (art. 311 § 3 k.p.k.). Powierzenie nie mogło obejmować czynności wymagających postanowienia oraz wszelkich czynności związanych z przedstawieniem lub zmianą zarzutów lub zamknięciem śledztwa (art. 311 § 4).

Dochodzenie występowało w postaci dochodzenia zwykłego (art. 310 § 1 k.p.k.), uproszczonego (art. 471–474 k.p.k.) i zapiskowego (art. 319 k.p.k.). To ostatnie można było ograniczyć do ustalenia, czy zachodzą wystarczające podstawy do wniesienia aktu oskarżenia lub innego zakończenia postępowania, jednakże należało dokonać czynności związanych z przedstawieniem lub zmianą lub uzupełnieniem zarzutów i zamknięciem dochodzenia, przesłuchać podejrzanego i pokrzywdzonego oraz przeprowadzić i utrwalić w protokole czynności, których nie będzie można powtórzyć. Od utrwalenia innych czynności dowodowych można było odstąpić, sporządzając notatki urzędowe. Organem uprawnionym do prowadzenia dochodzenia była Policja, chyba że prowadził je prokurator (art. 311 § 2 k.p.k.), a dochodzenia uproszczonego także niektóre organy administracji (art. 471 k.p.k.).

III. Zmiany w zakresie postępowania przygotowawczego

Daleko idącej przebudowy modelu postępowania przygotowawczego dokonano ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – przepisy wprowadzające kodeks postępowania karnego, ustawy świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych⁷. Podstawową formą postępowania przygotowawczego stało się śledztwo prowadzone przez prokuratora lub Policję (art. 311 § 1 k.p.k.). Tym sposobem zerwano z fikcją prowadzenia śledztwa przez prokuratora, który z reguły powierzał prowadzenia śledztwa w całości Policji; de facto organem prowadzącym śledztwo była Policja. Śledztwo było obowiązkowe w sprawach: 1) o zbrodnie, 2) o występki – gdy osobą podejrzaną jest sędzia, prokurator, funkcjonariusz Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego lub Agencji Wywiadu, 3) o występki – gdy osobą podejrzaną jest funkcjonariusz Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, finansowych organów dochodzenia lub organów nadrzędnych nad finansowymi organami dochodzenia, w zakresie spraw należących do właściwości tych organów lub o występki popełnione przez tych funkcjonariuszy w związku z wykonywaniem czynności służbowych, 4) o występki, w których nie prowadzi się dochodzenia (art. 309 pkt 1–4 k.p.k.). Śledztwo było fakultatywne w sprawach o występki, w których prowadzi się dochodzenie, jeżeli prokurator tak postanowił ze względu na wagę lub zawiłość sprawy (art. 309 pkt 5 k.p.k.).

Katalog osób podejrzanych, ze względu na które jest obowiązkowe prowadzenie śledztwa ulegał dalszemu rozszerzeniu. I tak objęto nim funkcjonariusza Centralnego Biura Antykorupcyjnego⁸, Służby Wywiadu Wojskowego i Służby Kontrwywiadu Wojskowego⁹ i Służby Celnej¹⁰, a także finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego¹¹.

Dochodzenie objęło w nieco szerszym zakresie dotychczasowe dochodzenie uproszczone (art. 325b i art. 325c k.p.k.), a nadto pozostało w zasadzie w niezmiennym kształcie dochodzenie zapiskowe, nakazując utrwalenie innych czynności dowodowych w formie protokołu ograniczonego do zapisu najbardziej istotnych oświadczeń osób biorących udział w czynności (art. 325h k.p.k.).

Dochodzenie było prowadzone w sprawach o przestępstwa należące do właściwości sądu rejonowego: 1) zagrożone karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności, z tym że w wypadku przestępstw przeciwko mieniu tylko wówczas,

⁷ Dz.U. Nr 17 poz. 155 ze zm.

⁸ Ustawą z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze (Dz.U. z 2012 r. poz. 621 ze zm.).

⁹ Art. 28 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. Przepisy wprowadzające ustawę o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego oraz ustawę o służbie funkcjonariuszy Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Wywiadu Wojskowego (Dz.U. Nr 104 poz. 711 ze zm.).

¹⁰ Art. 201 pkt 3 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej (Dz.U. Nr 168 poz. 1323 ze zm.).

¹¹ Art. 6 pkt 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 178, poz. 1479).

gdy wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca nie przekracza 50.000 złotych, z wyjątkiem przestępstw określonych w art. 155, 156 § 2, art. 157a § 1, art. 164 § 2, art. 165 § 2, art. 168, 174 § 2, art. 175, 181–184, 186, 187, 197 § 2, art. 201, 228 § 2, art. 229 § 2, art. 230, 231 § 1 i 3, art. 233 § 1 i 4, art. 234, 235, 240 § 1, art. 258 § 1, art. 265 § 1 i 3, art. 266 § § 2, art. 271 230a § 2, art. 231 § 1 i 2 3, art. 233 § 1 i 4, art. 234, 235, 240 § 1, art. 250a § 1–3, art. 258 § 1 i 2, art. 265 § 1 i 3, art. 266 § 2, art. 271 § 1 i 2 oraz w rozdziale XXXVI i XXXVII k.k.; 2) przewidziane w art. 159 i 262 § 2 k.k., 3) przewidziane w art. 279 § 1, art. 286 § 1 i 2 oraz w art. 289 § 2 k.k., jeżeli wartość przedmiotu przestępstwa albo szkoda wyrządzona lub grożąca nie przekracza 50.000 złotych (art. 325 b § 1 i 2 k.p.k.). Niemożliwe było prowadzenie dochodzenia: 1) w stosunku do oskarżonego pozbawionego wolności w tej lub innej sprawie, chyba że zastosowano zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie wobec sprawcy ujętego na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem; 2) jeżeli zachodziły okoliczności wymienione w art. 79 § 1 (art. 325c k.p.k.).

Ponadto przewidziano tzw. dochodzenie rejestrowe, polegające na umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw, prowadzonego w wypadkach niecierpiących zwłoki (art. 308 § 1 k.p.k.) lub przez okres co najmniej 5 dni, jeżeli uzyskane dane nie stwarzały dostatecznych podstaw do wykrycia sprawcy (art. 325f § 1 k.p.k.).

W zakresie celów postępowania przygotowawczego dodano, że zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalanie dowodowe ma nastąpić dla sądu (art. 297 §1 pkt 5 k.p.k.).

W pewnym zakresie do modelu postępowania przygotowawczego sprzed noweli z dnia 10 stycznia 2003 r. powróciła koncepcja tego postępowania przyjęta ustawą z dnia 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹². W uzasadnieniu jej projektu wskazano, że następuje „istotna korekta modelu postępowania przygotowawczego. Uznano, że zmiany w zakresie kontroli odwoławczej w postępowaniu przygotowawczym, prowadzące do zmniejszenia obciążenia prokuratorów, powinny skutkować ich większym procesowym zaangażowaniem w bezpośrednim prowadzeniu postępowań przygotowawczych, a zwłaszcza śledstw. Wyrazem tego jest ustanowienie zasady, że śledztwo wszczyna (...) i prowadzi (...) prokurator”¹³. Jest to uzasadnienie lakonicznie i niewyjaśniające w pełni powodów tak daleko idących modyfikacji tego postępowania. Słusznie w toku prac sejmowych zwracano uwagę, że „Tego rodzaju zmiany, które wpływają w zasadniczy sposób na całość postępowania karnego, wymagają odrębnej i dokładnej analizy oraz wskazania w uzasadnieniu szczegółowej motywacji. O niedostatecznym zrozu-

¹² Dz.U. Nr 64 poz. 432.

¹³ Projekt ustawy o zmianie ustawy o prokuraturze oraz niektórych innych ustaw wraz z projektami wykonawczymi w redakcji z dnia 2 listopada 2006 r. (druk sejmowy 1113).

mieniu znaczenia reformy procedury karnej w części dotyczącej postępowania karnego świadczy choćby sposób podejścia do uzasadnienia zmian w przepisie art. 297 § 1 k.p.k.”¹⁴ W wyniku tej noweli celem postępowania przygotowawczego stało się m.in. wszechstronne wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody oraz zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów dla sądu tak, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło na pierwszej rozprawie głównej (art. 297 § 1 pkt 4 i 5 k.p.k.). Spowodowało to przesunięcie ciężaru całego postępowania dowodowego na postępowanie przygotowawcze. Organem prowadzącym śledztwo stał się znów tylko prokurator (art. 311 § 1 k.p.k.). Podkreślono wiodącą rolę prokuratora w postępowaniu przygotowawczym, wskazując, że prokurator nie tylko je prowadzi, ale i nadzoruje, a w zakresie przewidzianym w ustawie prowadzi je Policja; w wypadkach przewidzianych zaś w ustawie uprawnienia Policji przysługują innym organom (art. 298 § 1 k.p.k.). Usytuowanie prokuratora jako organu wyłącznie prowadzącego śledztwo musiało z góry zakładać fikcję, gdyż prokuratura nie jest przygotowana kadrowo, by prokurator sam prowadził tak dużą liczbę śledztw. Wobec tego w praktyce wiele śledztw jest powierzanych do prowadzenia Policji i innym organom w całości lub w części. Ustawowe zastrzeżenie czynności do wyłącznej kompetencji prokuratora niewiele zmienia, gdyż ograniczone są one do czynności natury formalnej, np. przedstawienia zarzutów (art. 311 § 3 k.p.k.), a poza ich zakresem leżą czynności dowodowe, które decydują o powodzeniu śledztwa. Oczekiwanie, że wprowadzenie zasady, że organem odwoławczym od postanowień i zarządzeń zapadłych w postępowaniu przygotowawczym jest sąd, uwolni prokuratorów od tych czynności i umożliwi ich przesunięcie do pracy na odcinku postępowania przygotowawczego, było zbyt optymistyczne i nie wynikało z realnej oceny tego uregulowania i możliwości przesunięć kadrowych.

Zwiększono także rolę sądu przez wprowadzenie zasady, że na postanowienie prokuratora zażalenie przysługuje do sądu właściwego do rozpoznania sprawy, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 465 § 2 k.p.k.).

Ponadto obligatoryjnym śledztwem objęto wszystkie przestępstwa, których rozpoznanie w pierwszej instancji należy do właściwości sądu okręgowego (art. 309 pkt 1 k.p.k.).

Rozszerzono zakres przestępstw, co do których mogło być prowadzone dochodzenie, podwyższając do 100 000 zł w wartość przedmiotu przestępstwa albo szkody wyrządzonej lub grożącej (art. 325b § 1 pkt 1 k.p.k.). Ponadto negatywną przesłankę dochodzenia w postaci uzasadnionej wątpliwości co do poczytalności podejrzanego ograniczono do sytuacji, gdy biegli lekarze psychiatry powołani do wydania opinii w sprawie stwierdzili, że poczytalność oskarżonego w chwili

¹⁴ M. Rogacka-Rzewnicka, *Opinia prawna do projektu ustawy o zmianie ustawy o prokuraturze oraz niektórych innych ustaw wraz z projektami wykonawczymi* (druk 1113), s. 11.

popęśnienia zarzucanego mu czynu lub w czasie postępowania jest wyłączona albo w znacznym stopniu ograniczona (art. 325c pkt 2 k.p.k.).

Ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw¹⁵ zmieniono też jednej z celów postępowania przygotowawczego, zawężając go ponownie do zebrania, zabezpieczenia i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu (art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k.). W zasadniczej części pozostały jednak rozwiązania wprowadzone nowelą dnia 29 marca 2007 r.

IV. Zmiany przewidziane w ustawie z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw

Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw¹⁶ przewiduje gruntowne przemodelowanie postępowania jurysdykcyjnego w kierunku większej kontrydiktoryjności, która – jak słusznie podkreśla się w uzasadnieniu jej projektu – stwarza najlepsze warunki do wyjaśnienia prawdy materialnej i najlepiej służy poszanowaniu praw uczestników postępowania¹⁷. Proponowane zmiany w zakresie postępowania przygotowawczego mają bardzo ograniczony charakter, co było świadomym zabiegiem twórców projektu, gdyż chodziło o jego nowe ukształtowanie tylko w zakresie niezbędnym dla zbudowania modelu kontrydiktoryjnej rozprawy¹⁸. Jest to założenie niesłuszne, gdyż nieprzebudowanie gruntownie modelu tego postępowania utrudni zrealizowanie w pełni kontrydiktoryjnej rozprawy głównej i nie usprawni całego postępowania, a może nawet doprowadzić do znacznej jego niewydolności.

Proponowane zmiany w zakresie postępowania przygotowawczego, poza nowym i trafnym określeniem celu postępowania, nie dotyczą jego istoty. W gruncie rzeczy pozostaje nadal postępowaniem, w którym muszą być wykonane w dotychczasowej formie czynności dowodowe, co spowoduje, że całe postępowanie dowodowe będzie powtarzane na rozprawie przez sądem. Tym samym zostanie zniweczony cel zmian, jakim zamierzeniem twórców noweli była likwidacja dublowania tych czynności. W uzasadnieniu projektu wprost podniesiono, że „Wadą obecnego modelu postępowania w sprawach karnych jest to, że

¹⁵ Dz.U. Nr 206 poz. 1589.

¹⁶ Dz.U. z 2013 r. poz. 1247, cyt. dalej jako nowela.

¹⁷ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, (druk sejmowy nr 870), s. 2; <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/96832B0ED113D8FBC1257AB4004F3B04/%24File/870-uzasadnienie.doc>, cyt. dalej jako projekt.

¹⁸ *Ibidem*.

z jednej strony w toku postępowania przygotowawczego zmierza się do możliwie wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności sprawy i zabezpieczenia w możliwie szerokim zakresie dowodów dla sądu, z drugiej zaś całe postępowanie dowodowe powtarzane jest w toku postępowania sądowego¹⁹.

Jednym z celów postępowania przygotowawczego i to o podstawowym znaczeniu ma być „zebranie, zabezpieczenie i utrwalenie dowodów w zakresie niezbędnym do stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia albo innego zakończenia postępowania, jak również do przedstawienia wniosku o dopuszczenie tych dowodów i przeprowadzenie ich przed sądem” (art. 297 § 1 pkt 5 k.p.k.). Z przepisu tego wynika, że przeprowadzone dowody w postępowaniu przygotowawczym mają stanowić podstawę do wniesienia aktu oskarżenia (cel bliższy) oraz być podstawą przedstawienia sądowi wniosku o ich dopuszczenie i przeprowadzenie przed sądem (cel dalszy). Takie określenie podstawowego celu postępowania przygotowawczego sugeruje, że projektodawcy stworzyli nowy model tego postępowania, w którym wszystkie czynności są podporządkowane temu celowi, a w związku z tym nie zachodzi potrzeba wykonywania sformalizowanych czynności dowodowych. Tymczasem lektura zmian, jakie proponuje się wprowadzić do działu VII k.p.k. poświęconemu postępowaniu przygotowawczemu dowodzi, że zostaje utrzymany dotychczasowy model tego postępowania z niewielkimi zmianami szczegółowymi.

Trafnie podkreśla się w uzasadnieniu projektu, że chodzi o zbieranie i utrwalanie „dowodów w takim zakresie, jaki jawi się niezbędny dla wsparcia skargi oskarżycielskiej i możliwości realizacji roli, jaką oskarżycielowi przyjdzie pełnić po wniesieniu aktu oskarżenia”²⁰.

Ten drugi cel jest sformułowany za szeroko. Obejmuje bowiem wszystkie dowody, które stanowią podstawę postawienia określonej osoby w stan oskarżenia. Wskazuje na to podkreślenie w art. 297 § 1 pkt 5 *in fine* k.p.k., że wniosek o dopuszczenie i przeprowadzanie przed sądem dowodów dotyczy „tych dowodów”. Zwrot ten należy rozumieć w ten sposób, że mają to być te dowody, które stanowiły podstawę wniesienia aktu oskarżenia. Z tego przepisu trudno odczytać – jak wskazuje się w uzasadnieniu projektu – że jest to „dyrektywa zbierania i utrwalania dowodów w takim zakresie, jaki jawi się niezbędny dla wsparcia skargi oskarżycielskiej i możliwości realizacji roli, jaką oskarżycielowi przyjdzie pełnić po wniesieniu aktu oskarżenia”²¹.

Utrwalanie tych dowodów musi nastąpić w formie protokołu, gdyż nie dokonano w tym zakresie zmiany art. 143 § 1 k.p.k. O tym, że dowody przeprowadzone w postępowaniu przygotowawczym będą ponownie weryfikowane w postępowaniu jurysdykcyjnym świadczą inne zmiany, a mianowicie:

¹⁹ *Ibidem*, s. 4.

²⁰ *Ibidem*, s. 5.

²¹ *Ibidem*.

- z aktem oskarżenia przekazuje się jedynie materiały postępowania przygotowawczego związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucane, obejmujące: 1) postanowienia i zarządzenia dotyczące tych osób wydane w toku postępowania, 2) protokoły z czynności dowodowych i załączniki do nich przewidziane przez ustawę, 3) opinie i dokumenty urzędowe i prywatne uzyskane lub złożone do akt sprawy (art. 334 § 1 k.p.k.), z tym, że protokoły przesłuchania świadków, których wezwania na rozprawę żąda oskarżyciel, przekazuje się sądowi w wyodrębnionym zbiorze dokumentów (art. 334 § 3 k.p.k.);
- na żądanie strony, zgłoszone w terminie 3 dni od zapoznania się z materiałami postępowania przygotowawczego, oskarżyciel publiczny dołącza do aktu oskarżenia również inne, wskazane w tym żądaniu, materiały postępowania przygotowawczego (art. 334 § 2 k.p.k.);
- do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego strony, obrońcy i pełnomocnicy mogą wnosić o zobowiązanie prokuratora do uzupełnienia materiałów postępowania przygotowawczego dołączonych do aktu oskarżenia o określone dokumenty zawarte w aktach tego postępowania; w przedmiocie tego wniosku sąd rozstrzyga w miarę możliwości jeszcze przed otwarciem przewodu sądowego (art. 381 § 2 k.p.k.);
- odczytywanie na rozprawie przez stronę protokołów złożonych przez świadka zeznań w postępowaniu przygotowawczym w wypadku, gdy świadek bezpodstawnie odmawia zeznań, zeznaje odmiennie niż poprzednio albo oświadcza, że pewnych okoliczności nie pamięta (proj. art. 391 § 1 k.p.k.).

Powoduje to, że dalej przewiduje się podwójne przeprowadzanie tych samych dowodów; raz w postępowaniu przygotowawczym, a drugi – przed sądem. Zasadnie w literaturze kwestionowano ponawianie przez sąd wszystkich czynności dowodowych postępowania przygotowawczego, co wpływa na długość całego postępowania, gdyż ukształtowanie postępowania sądowego wymaga ponownego przeprowadzenia dowodów, które zostały już przeprowadzone w poprzedzającym je stadium procesu²².

W świetle tych rozwiązań trudno podzielić stanowisko twórców projektu, że „proponowany model postępowania opiera się na założeniu, że czynności dowodowe postępowania przygotowawczego mają – co do zasady – stworzyć podstawę skargi oskarżycielskiej (przeprowadzane są dla oskarżyciela, a nie dla sądu), a jedynie wyjątkowo – w takim zakresie, w jakim przeprowadzenie dowodu przed sądem nie będzie możliwe – wykorzystywane będą przez sąd jako podstawa ustalania faktów sprawy. Oczywiście, założenie powyższe nie może prowadzić do rezygnacji z dokonywania i dokumentowania czynności dowodowych

²² P. Kruszyński, M. Warchoń, *Pozycja sędziego śledczego na tle modeli postępowania przygotowawczego* (cz. 1), Pal. 2008, nr 3–4; R.A. Stefański, *Przyszły model postępowania przygotowawczego*, „Ius Novum” 2009, Nr 1, s. 28; tenże, *Krytycznie o obecnym modelu postępowania przygotowawczego*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, P. Hofmański (red.), Warszawa 2010, s. 165.

w postępowaniu przygotowawczym, albowiem może to w oczywisty sposób spowodować utrudnienia dla osiągnięcia celów postępowania, w szczególności wówczas, gdy w grę wchodzi dowody z natury swojej „niepowtarzalne”, albo ślady (w tym pamięciowe) ulegające zacieraniu z biegiem czasu. Stąd też propozycji ukształtowania nowego modelu kontradiktoryjnego postępowania sądowego nie towarzyszą postulaty gruntownych zmian modelowych w obrębie postępowania przygotowawczego”²³.

V. Propozycje *de lege ferenda*

Ciągłe zmiany modelu postępowania nie przyniosły jak dotychczasżądanego rezultaty, stąd konieczność poszukiwania nowego. Konieczne jest skonstruowanie całkowicie nowego modelu, niewzorującego się na poprzednikach, jak było do tej pory. Dotychczas próbowano tylko doskonalic te modele. Trzeba postawic inne cele przed tym postępowaniem, a mianowicie jego podstawowym zadaniem powinno być dostarczenie prokuratorowi podstawy do sporządzenia aktu oskarżenia i popierania oskarżenia przez sądem oraz utrwalenie dla sądu dowodów, co do których zachodzi obawa utraty, zniekształcenia lub zniszczenia. Wyjaśnianie okoliczności polegałoby na rozpytywaniu osób podejrzanych i świadków, a z przebiegu tych czynności sporządzanoby notatki urzędowe. Nie przeprowadzanoby formalnego przesłuchania podejrzanego i świadków, a uzyskiwanoby od nich niezbędne informacje o przestępstwie i osobie sprawcy. Stanowiłyby one tylko materiał dla prokuratora i nie podlegały odczytaniu na rozprawie, a sam dowód w postaci wyjaśnień lub zeznań przeprowadzałby sąd na rozprawie.

Ograniczenie się tylko do tego zakresu czynności w postępowaniu przygotowawczym niewątpliwie mogłoby doprowadzić do bezpowrotnej utraty istotnych dowodów, dlatego też konieczne jest określenie trybu ich zabezpieczenia i utrwalania dla sądu. Czynności takie powinien wykonywać sąd rejonowy lub sędzia do spraw śledztwa. Nie wydaje się uzasadnione powoływanie dla tych czynności sędziego śledczego. Do sądu należałoby zatem dokonywanie czynności, których nie można powtórzyć na rozprawie, np. oględzin, okazania, jak też innych, co do których zachodzi obawa utraty, zniekształcenia lub zniszczenia.

Powstaje kwestia, jaki status w tym postępowaniu miałby mieć sprawca przestępstwa. Niewątpliwie nie powinien przez cały czas zbierania dowodów pozostawać tylko w sferze podejrzeń, a powinien uzyskac status podejrzanego, co stwarzałoby mu możliwość uczestniczenia w czynnościach.

W sytuacji, gdy zebrane dowody uzasadniają postawienie określonej osoby w stan oskarżenia, zarzuty powinien mu stawiać sąd lub sędzia do spraw śledztwa,

²³ Uzasadnienie rządowego projektu..., s. 4-5.

który oceniałby, czy zebrane dowody uzasadniają podejrzenie, że popełniła przestępstwo. Wobec takiej osoby byłoby dopiero możliwe stosowanie środków zapobiegawczych i to wyłącznie przez sąd.

W istocie postępowanie poprzedzające rozprawę główną – skoro zmierzałoby przede wszystkim do oceny zasadności skierowania aktu oskarżenia do sądu – trwałoby stosunkowo krótko, a cały postępowanie dowodowe odbywałoby się przed sądem. Można stawiać supozycję, że wówczas to ostatnie postępowanie będzie trwało znacznie dłużej niż w obecnym modelu i efekty przyśpieszenia tego postępowania, zostają zniwelowane w postępowaniu sądowym. Jest to zarzuty chybiony, gdyż obecnie sąd również przeprowadza dowody, z tym że są one dublowane; pierwszy raz są przeprowadzane w postępowaniu przygotowawczym, a następnie ponawiane na rozprawie.

Przy takim modelu postępowania przygotowującego postępowania sądowe, trudno nazywać dalej postępowaniem przygotowawczym, należałoby zmienić model postępowania sądowego, a zwłaszcza rozprawy głównej. Należałoby wyraźnie zaakcentować, że sąd rozpoznaje dowody na wniosek strony, a nie może ich przeprowadzać z urzędu. Ponadto konieczne byłoby wyeliminowanie z art. 366 § 1 k.p.k. postanowienia dotyczącego czuwania przez przewodniczącego, by zostały wyjaśnione wszystkie istotne okoliczności sprawy, a w miarę możliwości także okoliczności sprzyjające popełnieniu przestępstwa, co już przewiduje nowela z 2013 r. Uzasadnione byłoby ujęcie *expressis verbis* zasady kontradiktoryjności, która byłaby wskazówką do konstruowania modelu rozprawy głównej²⁴.

MODEL POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO; DOTYCHCZASOWE ZMIANY I WNIOSKI DE LEGE FERENDA

Streszczenie

Przedmiotem artykułu są zmiany przewidziane w ustawie z dnia 27 września 2013 r. o zmianie kodeksu postępowania karnego dotyczące postępowania przygotowawczego. Autor przedstawia modele postępowania przygotowawczego przewidziane w dotychczasowych kodeksach postępowania karnego oraz na ich tle przeprowadza krytykę przewidzianych zmian i proponuje własne autorskie zmiany.

²⁴ Zob. szerzej R.A. Stefański, *Postępowanie przygotowawcze: zmiany ewolucyjne, czy rewolucyjne*, [w:] *Z problematyki funkcji procesu karnego*, T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski (red.), Warszawa 2013, s. 23–44.

**PREPARATORY PROCEEDING MODEL; PREVIOUS CHANGES
AND CONCLUSIONS *DE LEGE FERENDA*****Summary**

The article presents the changes provided by the Act on the Change in the Penal Proceeding Code in Regard to Preparatory Proceeding of 27 September 2013. The author discusses the models of preparatory proceeding provided in the previous Penal Proceeding Codes and – based on that – he criticises the changes and proposes his own solutions.

**LE MODÈLE DE LA PROCÉDURE PRÉPARATIVE
– CHANGEMENTS ACTUELS ET CONCLUSIONS *DE LEGE FERENDA*****Résumé**

Le sujet de l'article concerne les changements prévus dans la loi du 27 septembre 2013 sur le changement du Code de la procédure pénale vu la procédure préparative. L'auteur présente les modèles de la procédure préparative prévue dans les actuels codes de la procédure pénale et en basant sur ces éléments, il fait la critique des changements prévus et propose ses propres changements.

**МОДЕЛЬ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ;
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ И ВЫВОДЫ *DE LEGE FERENDA*****Резюме**

Предметом статьи являются поправки, предусмотренные в Законе от 27 октября 2013 года об изменении Кодекса уголовного судопроизводства, касающегося предварительного расследования. Автор представляет модели предварительного расследования, существующий в поныне действующих кодексах уголовного судопроизводства, а также на их фоне подвергает критике предусматриваемые поправки и предлагает собственные авторские модификации.